

ДИНАМІКА ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНИХ ЗМІН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО БУЛИ ЗАДІЯНІ У ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ

С. В. Фоцій

Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського,

svyat.f8@ukr.net

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент О. В. Літвінова

Постановка проблеми. Останнім часом суспільство зазнало значних трансформацій в соціальній, економічній та політичній сферах, що стало причиною змін соціальних цінностей, мотивів, світоглядів та умов соціальної інтеграції. Події останніх років на Сході України стали потужним чинником особистісних змін для багатьох громадян, а особливо – для військовослужбовців, які були задіяні у військових операціях. Особистісні зміни, в даних умовах, обумовлені екстремальними подіями, що нерідко мають деструктивний, небажаний характер. Вияв причин, засобів профілактики та корекції негативних особистісних змін, зумовлених трансформацією мотиваційно-ціннісних орієнтацій наразі є актуальним питанням нашого суспільства і тому потребує уваги вчених різноманітних сфер науки, а особливо – психології.

Вивчення цінностей та ціннісних орієнтацій військовослужбовців знайшло своє відображення у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: В. Вебера, В. І. Алещенко, В. Кузнецової, В. Чеснокова, Д. Гункеля, Є. П. Ільїна, Л. М. Антилогова, Ю. Л. Горбенко. Незважаючи на наявність досліджень, які розкривають окремі аспекти динаміки змін в структурі ціннісно-мотиваційних орієнтацій, спостерігається дефіцит цілісно розглянутого концептуального дослідження цього питання.

На основі проведеного теоретичного аналізу було сформульовано основне завдання дослідження, що полягало у проведенні емпіричного дослідження

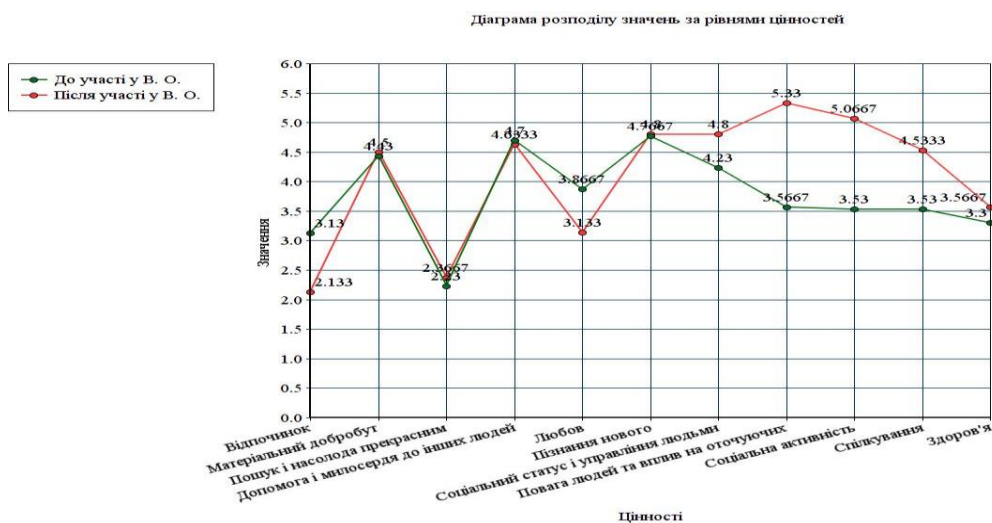
змін в ціннісно-мотиваційній сфері військовослужбовців, які були задіяні у воєнних операціях.

Виклад основного матеріалу. Військова операція є практичною формою ведення бойових дій збройними силами, дії яких є узгодженими та мають єдину мету, проводяться на певній території для вирішення стратегічно поставлених завдань та обмежені за часом. Військова діяльність чинить вплив на окремі особистісні ціннісні орієнтації, в той час як інші можуть залишатися майже або повністю без змін. Участь у військових операціях з високою вірогідністю може ставати кризовою ситуацією – тобто подією, яка є причиною або стимулом до якісно нової перебудови психічного функціонування в результаті емоційного і когнітивного надмірного напруження, що вимагає зміни уявлень про себе і світ за короткий проміжок часу [1].

Основою для проведення емпіричного дослідження стали наукові підходи до проблеми вивчення ціннісно-мотиваційних орієнтацій: гуманістичний, регуляторний, когнітивний, психоаналітичний. Більшість вчених розглядають ціннісно-мотиваційну сферу системно, як комплексне інтегральне психічне утворення, де обумовлення діяльності та поведінки реалізується сукупністю факторів, кожен з яких має свою важливу роль в цілісному процесі її детермінації [4].

Для реалізації поставлених завдань емпіричного дослідження було підбрано валідний та надійний психодіагностичний інструментарій, а саме: тест-опитувальник С. С. Бубнової для діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості; тест-опитувальник О. Ф. Потьомкіної для діагностики соціально-психологічних установок в мотиваційно-потребовій сфері. Кожна методика була модифікована нами і проводилася двічі, а саме з позиції «Я – до участі у військових операціях» та «Я – після участі у військових операціях». В опитуванні взяли участь військовослужбовці віком від 25 до 45 років Кременчуцького об'єднаного міського військового комісаріату, що були задіяні у військових операціях. Вся вибірка налічує тридцять чоловік.

За результатами дослідження структури ціннісних орієнтацій підраховано загальні кількісні показники, які представлені у гістограмі розподілу середніх значень за рівнями цінностей військовослужбовців (рис.1).

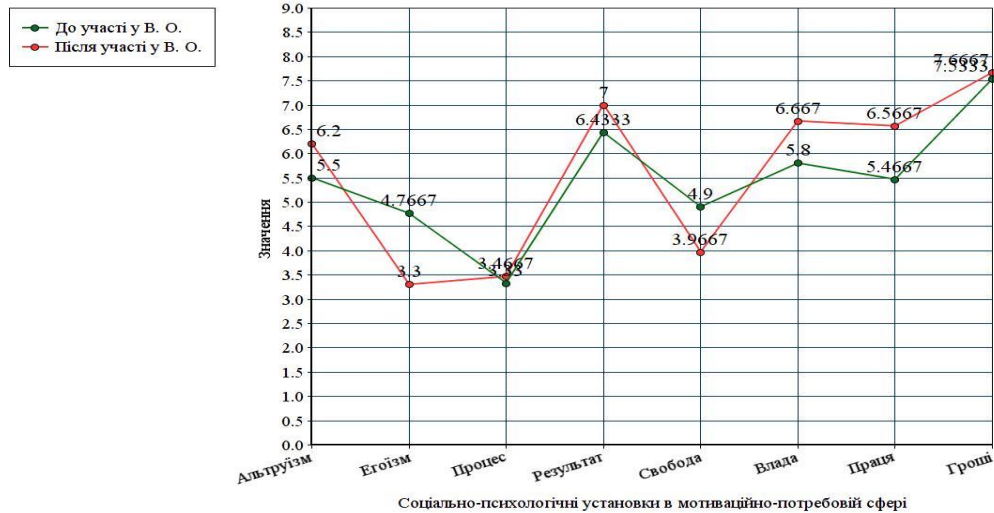

Рис. 1. Гістограма розподілу середніх значень показників за рівнями цінностей військовослужбовців

Виходячи із отриманих даних можна сказати, що частина цінностей зазнали значних змін. Якщо до участі у військових діях для респондентів найбільш важлими цінностями були пізнання нового, допомога іншим та матеріальний добробут, то після – повага людей та вплив на оточуючих, соціальна активність та спілкування. Такі показники може бути пояснено високим соціальним значенням діяльності, спрямованої на захист суверенітету та територіальної цінності Батьківщини. Усвідомлюючи цінність своєї професійної діяльності, військовослужбовці обґрунтовано прагнуть отримати соціальне визнання та повагу за виконану роботу, водночас прагнення до спілкування може бути стратегією зменшення психологічної напруги. Для військовослужбовців важливим стає визнання їхньої важливої справи – захисту мирного населення, адже кожного дня, ризикуючи своїм життям, вони прагнуть того, щоб їхня справа не була знецінена, що іноді відбувається і прикладів цього немало. Велика кількість військовослужбовців, після повернення до мирного життя, створюють громадські організації, стають волонтерами, тим самим обираючи допомогу, як копінг-стратегію в подоланні негативного досвіду перебування в екстремальній ситуації.

Розглянемо узагальнені результати дослідження за «Методикою діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері О. Ф. Потьомкіної» (рис. 2).

Діаграма розподілу значень за рівнями соціально-психологічних установок в мотиваційно-потребовій сфері

Рис. 2. Гістограма розподілу середніх значень за рівнями соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері

Виходячи із отриманих даних можна констатувати, що частина цінностей зазнали значних змін. Якщо до участі у військових діях у респондентів найбільш вираженими були установки на фінансову винагороду, працю, результативну та альтруїстичну діяльність, то після – на фінансову винагороду, владу, результативну та альтруїстичну діяльність. Значення змінюються не стільки якісно, скільки кількісно, оскільки піковими переважно залишаються майже повністю одні й ті ж самі шкали, проте змінюється їх вираженість.

Підвищення значення за альтруїстичною соціально-психологічною установкою в мотиваційно-потребовій сфері може бути обумовлено специфікою військової діяльності, адже в умовах бойових дій ефективність та безпека забезпечується завдяки злагодженій командній роботі, що в свою чергу потребує поступатися в деяких моментах і виконувати роботу не лише з власних корисливих мотивів, а й для інших. У зв'язку з цим закономірно зменшується показник за такою соціально-психологічною установкою в

мотиваційно-потребовій сфері як егоїзм, так як егоїзм і альтруїзм є полярними протилежностями.

Високе значення за соціально-психологічною установкою на результат є вихідним для військовослужбовців. Військова служба передбачає виконання діяльності, спрямовану на конкретний результат, що в свою чергу тренує особистість до спрямованості на досягнення мети. Протилежне занижене значення відносно цієї за шкалою установки на процес є логічним наслідком пріоритету результату над процесом. Участь у військових операціях має характер фасилітатора даної соціально-психологічної установки мотиваційно-потребовій сфері, що проявляється не в заниженні показників, а в їх загостренні.

Зміни, що вдбулися за шкалами «свобода» та «влада» можна охарактеризувати як підсилення контрасту їх різниці – показник за шкалою «свободи» стає ще нижчий, а показник за шкалою «влади» ще вищим, ніж був до участі у військових операціях. Такий вплив пояснюється специфікою регламентованості військової діяльності, де життя підпорядковане розпорядку та суворому режиму і що стає ще більш суворішим при безпосередній участі у військовій операції. Адаптуючись до умов навколишнього середовища відбувається закономірна зміна соціально-психологічних установок мотиваційно-потребовій сфері за шкалами свободи, де людина починає потребувати її менше, та влади, яку потребує більше.

Дещо інший характер змін мають установки до грошей та до праці. Можемо сказати, що суттєвих змін між показниками до та після участі у військових операціях за шкалою «установки на гроші» немає. Однак варто відмітити що незважаючи на відсутність змін, обидва показники знаходяться на високому рівні, що вказує на важливість матеріальної винагороди для професійних військовослужбовців.

Зміни за шкалою «установки до праці» з тенденцією до збільшення показника після участі у військових операціях можуть бути обумовлені залежністю якості виконаної військової роботи та рівня безпеки

військовослужбовця. В умовах, коли від якості виконання обов'язків залежить життя, природно підвищується показник за соціально-психологічною установкою в мотиваційно-потребовій сфері на працю.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, в результаті проведеного емпіричного дослідження можна констатувати, що в структурі ціннісно-мотиваційних орієнтацій військовослужбовців, які були задіяні у військових операціях, відбуваються певні зміни. Участь у військових операціях є специфічним досвідом, який корелює із особистісними змінами. Характер змін може бути як позитивним, так і деструктивним, проте найчастіше має змішаний характер. Найяскравіше виражена динаміка за шкалами, які спрямовують особистість на соціальну активність, повагу та владу. Тривожною є конфліктна тенденція поєднання альтруїстичної спрямованості з матеріально орієнтованою, що може бути причиною внутрішнього конфлікту.

Можливим рішенням для збереження особистісної цілісності пропонується забезпечити ефективну роботу комісії з професійного відбору військовослужбовців; відбирати людей із високою стресостійкістю та добровільним бажанням брати участь у військових операціях; забезпечувати вчасні ротації військових задля уникнення надмірної тривалості дії стресофактору; налагоджувати стосунки між керівництвом та підлеглими, орієнтуючись на довірливі, дружні стосунки, а не на директивні та неприязні; забезпечити роботу психолога перед веденням бойових дій та після них; надати можливість отримання психологічної допомоги навіть в «польових» військових умовах. Важливу роль в досягненні бажаної мети відіграє командна робота психологів, військових офіцерів і рядових військовослужбовців. Перспективою подальшого дослідження є визначення причин вибору тих чи інших траєкторій змін ціннісно-мотиваційної сфери, способу зменшення негативних та збільшення позитивних трансформацій.

Література:

1. Алещенко В. І. *Проблеми реалізації духового потенціалу на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України: журнал* / за ред. В. Вагапова. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.

2. Антилогова Л. Н. *О взаимосвязи ценностных ориентаций и нравственной активности личности*. Кемерово, 2003. №. 2. С. 2-27. – URL: <http://hpsy.ru/public/x2629.htm> (дата звернення: 14.03.2019).
3. Горбенко Ю. Л. Особливості становлення ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки військовослужбовців: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2006. 20 с.
4. Ильин Е. П. *Мотивация и мотивы* : монография. СПб, 2002. 124 с.